

NEW JUNGIAN
ISRAELI ASSOCIATION

עמותת יונגיאנית
ישראלית חדשה (ע"ר)

דף הבית

אינדיבידואציה

=====

הרצאות מסמינר – אלה עמיצור

(טיוטא – לשימוש פנימי)

עריכה עברית- ד"ר אורי ירון

יש שתי סיבות עיקריות שבגללן כדאי לדבר על אינדיבידואציה:
קודם כל, כמו שאנו יודעים, **יונג** חשב שהאינדיבידואציה היא המטרה האמיתית של האנליזה, ויותר מהאנליזה זו בעצם כעין השקפת עולם.
שנית, כיוון **שוולפגנג פאולי**, הפיזיקאי הידוע, אמר שחבל פשוט לעשות מהמחשבה של **יונג** עניין של אנליזה. לא צריך לטפל עם המחשבה של **יונג**, אלא צריכים לבנות פילוסופיה חדשה שמשקפת מין אלכימיה מודרנית, ושהיא מבוססת על מה **שיונג** חושב על האלכימיה בזמנו.
האידיאה של **האינדיבידואציה**, כמו הרבה תיאוריות ורעיונות של המערב, המקור שלה הוא בעצם ביון העתיקה.
האינדיבידואציה יש לה גם מקור ביהדות העתיקה, על זה מאוחר יותר.
אריסטו מדבר על עקרון שנקרא **האנטליכיה** - שהוא אנרגיה שפועלת בכיוון של ההגשמה בכל מה שהיא נוגעת. זאת אומרת, האנטליכיה שוכנת בתוך כל פרט אורגני, או אפילו אנאורגני. האנטליכיה פועלת להגשמה של כל היבט שבו עד האינטגרציה השלמה. זאת אומרת שהאנטליכיה יכולה גם לשכון בתוך אבן ולעשות למשל, שהאבן תתגלגל, או תתכסה באזוב. כל כשרון, יכולת, נטייה שיש בכל בריה - האנטליכיה פועלת על מנת שיתגשמו. האנטליכיה פועלת עד להגשמה השלמה של כל הפוטנציאל השוכן בפרט, היצור הזה.
לפני **אריסטו**, **אפלטון** שהכיר את הניגודים החיים בתוך האדם, נתן לנו את המיתוס של האדם שנברא ע"י האל בצורה של כדור. האל חתך אותו לשניים, ומאז שני החלקים צריכים אחד את השני, מחפשים זה את זה, הם מוצאים זה את זה והם מתאחדים זה עם זה.

זה גם **אפלטון** שהשווה את האדם לעגלון שנוהג במרכבה הרתומה לשני סוסים, אחד שחור אחד לבן, ומכיון שאפלטון ידע שהאדם מורכב מניגודים, ושאת הניגודים האלה הוא מתאמץ לאחד, לכן הוא אומר:

The doctor ought to be able to bring about love and reconciliation between the most antithetic elements in the body. Our ancestor **Aesculapius** knew how to bring love and concord to these opposites, and he it was, as the poet says and as I believe who founded our art.

בדברים אלה הוא מתכוון לפילוסופיה, הרפואה וגם השירה.

אפלטון שם דברים אלה בפיו של אדם, רופא בין היתר, שהשתתף באחד הדיאלוגים שנקרא "המשתה".

ז.א., שיש לנו פה מצד אחד **אריסטו** עם האנטלכיה שלו, האנטלכיה שרוצה את ההגשמה של כל היכולות שבבריאה, ומהצד השני, **אפלטון** שיודע שלכל יכולת יש יכולת ניגודית.

אחרי **אפלטון** ו**אריסטו**, נושא זה של העבודה הנחוצה על מנת לאחד את הניגודים חוזר לעתים קרובות. אחד ההכי ידועים במאה ה-13 הוא **סנט תומס אקווינס**, שדיבר על האנטלכיה או על העבודה שנחוצה על מנת לאחד את הניגודים בהרבה מאד מהכתבים התיאולוגיים שלו.

במאה ה-16, **גרהרד דורן**, אלכימאי חשוב מאד, לוקח שוב את עקרון האנטלכיה של **אריסטו** וקורא לו בתרגום הלטיני **פרינקיפיו אנדידואציוניס = עקרון האינדיבידואציה**. אינדיבידואציה שצריכה להתגשם הודות ל**קוניונקציו - אופוזיטורום**, ז.א., הודות לאיחוד הניגודים.

התהליך של הקוניונקציו, או יותר נכון, ההתגשמות של האיחוד הזה הוא מלא מסתורין. נחשוב לרגע על האיחוד בין גבר לאישה, או האיחוד בין הצמח לבין השמש שיוצר את

הכלורופיל, או בין כל חומר לכל חומר אחר, ובודאי ובודאי בין הפסיכה לבין החומר; כל אלה הם מסתורין. המדע של היום אפילו מודה בזה שיכולים לתאר מסתורין אלה אבל לא יכולים להבין לא את המדוע, ולא את הלמה שלהם.

מסיבה זו נתן **יונג** לכרך 14 את השם: *Mysterium Coniunctionis [oppositorium]*

נושא זה קבל תשומת-לב רבה בפילוסופיה ובפסיכולוגיה של הזמנים המוקדמים. בפילוסופיה המערבית, אנשים כמו **לייבניץ**, **שפינוזה**, **שופנהאואר**, ורבים אחרים כתבו על נושא זה. בפסיכולוגיה יש לנו תרומות של אנשים כמו **שרלוט ביהלר**, **קורט גולדשטיין**, **מסלו** ועוד. אני מציינת רק אחדים שמדברים על **self-realization**. כל הוגי הדעות ותיאורטיקנים אלה מתייחסים בתחום של הגשמה עצמית רק לבני-אדם, בזמן **שיונג** לוקח גם את האידיאה של **אריסטו** במסגרת מחשבתו, ולכן הוא כותב בכרך 11, #144:

"Individuation is an expression of the biological process simple or complicated as the case may be, by which every living thing becomes what it was destined to become from the beginning".

במקום אחר, בכרך 8, הוא מוסיף שאותו העיקרון פועל גם בחומר האנ-אורגני, למשל, כאשר גביש מתהווה מתוך התבנית הבלתי נראית בתוך הנוזל שבה הוא שוכן. אבל התרומה של **יונג** פועלת קודם כל בנוגע לאדם. פה אנו יכולים לשאול את עצמנו, אם מדובר בתהליך ביולוגי שדרכו כל יצור חי מגיע למה שהיה אמור להיות, מה הפסיכולוג יכול להוסיף לזה. אחת התשובות היא שאפילו כשמדובר על תהליך ביולוגי המתרחש בעצמו בלי העזרה של מומחה בתחום, אנו מכירים כמה תהליכים ביופסיכולוגיים או פסיכוביולוגיים, בעיקר אם מדובר על בעל פסיכה עשירה ורגישה, שלפעמים הם צריכים עזרה. אפשר אפילו להגיד שככל שהפסיכה של האדם היא יותר עשירה, מורכבת ורגישה, כך באותה המידה יהיו גדולים יותר הקשיים שעליהם יצטרך להתגבר בדרך האינדיבידואציה.

פה עלינו להזכיר שהאינדיבידואציה היא תופעה יחסית, לא תופעה מוחלטת, ז.א., שיכולה להיות גם אינדיבידואציה אפילו בלי ההשתתפות של המודע. אבל האינדיבידואציה כפי שיונג תופס אותה, היא תהליך שחיים אותו באופן מודע ביותר, עם השתתפות אקטיבית של האגו, ובעיקר זהו תהליך רוחני ורליגיזי.

האינדיבידואציה הזו שבעצם מתחילה בלידה או אפילו לפני זה, מי יודע, נהיית מודעת באופן מלא, אם בכלל, רק בערך בסוף של החצי הראשון של החיים ולקראת החצי השני, ז.א., בין גיל 35-45 בערך. תמיד יש יוצאים מן הכלל כמו שאומר **מולטאטולי** "אין דבר שהוא תמיד נכון וגם זה לא תמיד נכון".

אז אם האדם בוחר את הדרך של האינדיבידואציה הוא נהיה יותר ויותר מודע על כל השנויים שמופיעים עם הגיל, ליותר טוב וליותר רע בכל ההיבטים של החיים הוא לומד לקבל את עצמו עם כל ההצלחות שלו ועם כל הכישלונות. לאט לאט האישיות שלו משתנה, ובמקום להיות מרוכזת בעיקר סביב לאגו שלו, כפי שזה היה במשך הניעורים שלו, האישיות שלו מגיעה למצב של בגרות שמאפשרת לו לעבור מעבר לאגו ולהגיע במחשבה ובחוויה להכרה שהוא איננו יחיד ביקום, שאינו לבד ביקום, רמה שמקרבת אותו ל-"מה שברא אותו", בקיצור, מקרבת אותו לנומינוזי ולקדושה. זוהי בעצם המטרה העיקרית של האינדיבידואציה.

בסיפורה "פסיכותרפיה" במאמר "**המימד הרליגיזי של האנליזה**" מצטטת פון-פרנץ את יונג:

"The main interest of my work, writes Jung, is not concerned with the treatment of neurosis but rather with the approach to the numinous. But the fact is that the approach to the numinous is the real therapy and in as much you attain the numinous experiences you are released from the curse of pathology. Even the very diseased takes on a numinous character".

ואומרת פון-פרנץ:

This citation says everything of importance about **Jungian Analysis**. If it is not possible to establish a relationship with the numinous no cure is possible. The most one can hope for is an improvement in social

adjustment. But then what is left for the analyst to do?!

אם האדם מוכן ללכת לאורך הדרך הזאת, כשהוא משתתף באופן אקטיבי בהליכה של עצמו, הוא יפגוש בדרכו שלבים של התלהבות ושמחה וגם שלבים של אכזבה ואפילו ייאוש, שלבים של אמונה ובטחון אך גם שלבים של ספקות וחרדה. כלומר, שעות של מצבי רוח, ומצבי נפש מנוגדים ביותר. הוא יצטרך ללמוד לא לבחור באחד מהניגודים האלה, הוא יצטרך ללמוד להיות מאד מודע בניגודיות של הניגודים האלה, ללמוד לנסות לאחד אותם שוב ושוב. מה שעוזר לו לאורך כל הדרך שלו זה החלומות שלו, ולכך נחזור מאוחר יותר.

עכשיו לניגודים, מרכז הניגודים הכי צפוף שאנו מכירים זה כמובן האדם עצמו. הכי מרשים של כל הניגודים שבתוך האדם, בעיני לפחות, זה, בצד אחד, היחסיות שלו השלמה, החד-גונית, הכמעט בנליות של התופעה הזו שקוראים לה בן-אדם, ובצד שני, החד-פעמיות המוחלטת של כל אדם ואדם.

בצד אחד, כל אחד מאתנו בא לעולם, לכל אחד גפיים, מוח, לב, קיבה וגם נפש, וכל אחד גדל, חי, מזדקן ומת, אפשר לחשוב שיש פה חד-גונית מוחלטת. אבל בצד שני, לכל אחד יש את הגנום שלו, זאת אומרת מערכת הגנים שלו. המערכת הגנטית היא חד-פעמית לכל אדם, כמו גם טביעת האצבעות שלנו. העובדה שבשטח כל כך קטן כמו פנים האגודל שיש במקום זה מספיק מקום למיליארדים של תמורות חד-פעמיות גורמת לי לפליאה גדולה מאד.

כשאמרתי זאת לפציינטית שלי, שהיא ד"ר לביולוגיה, היא ענתה 'איך הפליאה שלי הייתה עוד הרבה יותר גדולה לו ידעת יותר בביולוגיה על מערכת הגנים, מפני שמערכת שלמה שהיא חד-פעמית זה עוד יותר מפתיע מאשר רק האגודל. במערכת יש כל כך הרבה מרכיבים'."

בכל אחד מאתנו יש בגוף ובנפש צד אחד גברי וצד אחד נשי שזה כבר לעצמו דבר מנוגד. אבל בגלל מערכת הגנים לניגוד הזה יש אופי חד-פעמי בתוך כל אחד מאתנו. זאת אומרת גם הגבר בתוכנו וגם האישה בתוכנו זה חד-פעמי. כל אחד מאתנו חי

וחושב בניגודים, ולא יכול לעשות אחרת. הוא לא חופשי לעשות אחרת. ברמה של הערכים, יש כמובן את הטוב והרע, אמת ושקר, מוסרי ובלתי מוסרי, יפה ומכוער וכו'. ברמה של הגוף והחושים - יש לנו כמובן המחלה והבריאות, נעים וכואב, חם וקר, גם פה הניגודים רבים מספור.

ברמת מצב-הרוח והמצב הנפשי - כאן הניגודים הכי רבים, בין אהבה לשנאה, בין אושר ופחד מחד ואומללות ואבל, בין שלווה וחרדה, בין בריאות הנפש ושיגעון. רק במצבים אלה יש כבר יותר מדי דברים על מנת שנוכל לדבר עליהם פה ועכשיו.

בתחום של המחשבה והיצירתיות - האדם בונה לעצמו יצירות, פילוסופיות, אידיאולוגיות, תיאוריות, שיכולות להיות מנוגדות אלה לאלה כמו יום ולילה.

אני כבר לא רוצה לדבר אתכם על הניגודים החיצוניים, כמו האלמנטים אש ומים, הקטבים וכו', מספיק לנו הניגודים שנמצאים בתוך האדם, האדם עצמו והחוויות שלו, על מנת להבין שהקיום שלנו הוא באותו זמן גם מרתק וגם מסוכן, וגם מורכב מאד. בדיכ לא חושבים על כך אלא לוקחים את הדברים כמובנים מאליהם.

אחרי הטיול הזה בעולם הפנימי - חיצוני של הניגודים נחזור ליונג לרגע בו הוא עובר את משבר אמצע החיים שלו.

ב-1916 כשהיה כבן 41 כתב דבר שאפשר לראות אותו שיר, יצירה בשפה הלטינית, הוא קרא לה "שבע דרשות למתים", יצירה שמדברת על מה שמאוחר יותר הוא יקרא האינדיבידואציה. אבל עוד בזמן שכתב שיר זה הוא הרגיש ששיר זה נותן תשובה שלמה לחיפוש שלו, עוד היה מדובר אז בעיקר על המלחמה בין הניגודים, המלחמה בין הפרט והחברה, וכל הניגודים היו במלחמות זה עם זה, ולא היה מדובר על לאחד אותם.

החיפוש נמשך, ובין השנים 1918-1920 יונג מגלה פתאום שהוא מוכרח למצוא מושג שלישי, שהוא יכול כנגד כל הגיון ובאופן פרדוקסלי לאחד את הניגודים.

המושג השלישי הזה הוא **הסלף**. כי הסלף כולל בתוכו את כל הניגודים. אז יונג

מבין שמטרת ההתפתחות הפסיכית היא הסלף.

זה לא פלא ש"העיר" היא לפעמים סמל של הסלף, כי העיר כוללת בתוכה את כל הניגודים - בעיר יש בית-כנסת ובית זונות, בתי ספר ובתי סוהר, חנויות ומקומות

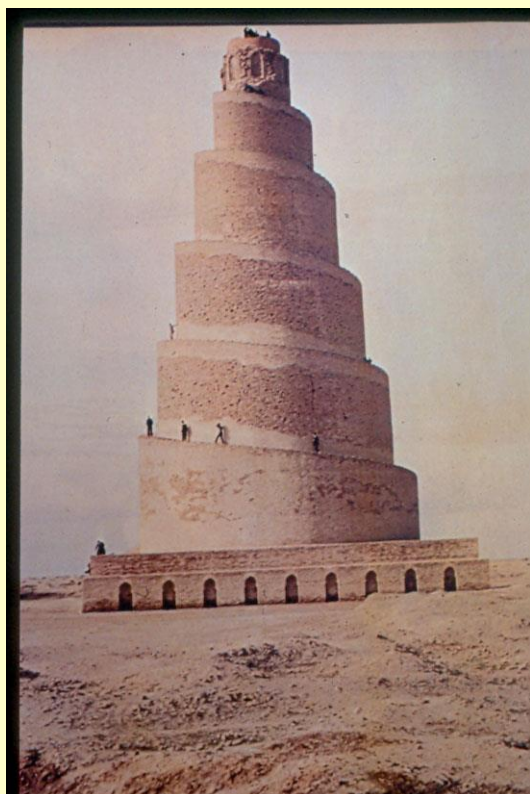
להתקהל ומקומות להתבודד, בתים לכל האנשים שגרים שמה ושכל אחד הוא דבר שלעצמו, וברובם מנוגדים, לכן ה'עיר' היא סמל לסלף.

בשנת 1927 יש לו החלום המפורסם של ליברפול שנותן לו התגלות אמיתית. (M.D.R, ע' 188).

במשך שנים רבות יונג חווה את הניגודים כשהם היו פרודים, עוינים, ונאבקים זה עם זה, ועכשיו הוא הגיע לאפשרות לחשוב שאפשר לאחד את הניגודים האלה. אפשרות שעוברת את הגבולות של ההיגיון, זוהי אפשרות מאד פרדוקסלית, אבל אי אפשר לחיות את האינדיבידואציה באופן אחר.

קודם כל צריכים לצאת מגן-העדר, או מהאורבורוס, או מן הכאוס הראשוני, איך שנרצה לקרוא לזה, צריך להיות מודע לניגודים, צריך להילחם עם ונגד הניגודים, להרגיש קרוע ביניהם, רק אז אפשר לנסות לאחד אותם בתוך הסלף.

אפשר להגיד את זה מהר ובקלות, אבל ההגשמה של האינדיבידואציה דורשת בעצם את כל החיים, והיא דבר הרבה יותר קשה ממה שזה נראה, כי האינדיבידואציה איננה מצב, איננה מטרה שמשיגים אותה, זוהי דרך שהולכים בה, דרך שלא הולכת ישר, זו דרך שהולכת קדימה וגם אחורה, דרך שלפעמים היא מסוכנת, דרך שבכל מקרה מתעייפים בה הרבה, וזו בעיקר דרך בה אפשר למות ולקום לתחייה פעמים רבות מאד במשך החיים.

[זה מזכיר את ה- "Stirb und Werde", ה"תמות ותיתהקה" [של גיתה] שיוליה נוימן הייתה מצטטת לעתים קרובות.

בקיצור, זאת דרך ספירלית שבה מסתובבים תמיד סביב לאותו המרכז, הסלף, בתקווה ועם האפשרות גם להתקרב אליו יותר ויותר. אפשר גם להגיד שזאת האמנות של החיים הרוחניים שלומדים אותה כל החיים כאשר מתרגמים יום אחרי יום את הדרך הזאת.

מלבד החלום על ליברפול מ-1927 אותו הזכרנו, היו ליונג עוד שני חלומות. באחד, הוא מגלה שע"י הספרייה שלו יש עוד ספרייה יותר גדולה עם כתבי יד מהמאה ה-17.

בחלום השני הוא נמצא במאה ה-17, שהיא כמו חדר ודלת נסגרת עליו והוא צריך להישאר שם במשך שנים רבות. זה היה ב-1927.

"And now he understands that those two dreams convey him a message about alchemy".

עכשיו, ב-1928, יונג מקבל מרישרד וילהלם הסינולוג מסה אלכימית טאואיסטית שתורגמה מהסינית על ידו ושמקראת "סוד פרח הזהב". רישרד וילהלם ביקש מיונג לקרוא ולכתוב לו לזה מבוא. עכשיו יונג מרגיש ומבין שהטקסט הזה נותן לו אישור ויטלי, חיוני על האידיאות שלו על הסלף ועל החשיבות בזמן האנליזה וחיים בכלל ללכת לפי הרעיונות שלו, וזה אמנם משנה לו את כל החיים.

במשך שנות ה-30 יונג קורא מספר גדול של כתבי יד אלכימיים ושם הוא מגלה תהליך מסוים שהדרך האלכימית נותנת לאלה שעוברים אותה שהיא בעצם מתארת את ההפרדה, את המלחמה, ובסופו של דבר את האיחוד של הניגודים. בעיקר הוא מגלה דמיון רב בין המוטיבים של החלומות של האנליזנטים שלו ובין המוטיבים והדימויים שמופיעים בטקסטים של האלכימיה. יונג קרא הרבה מאד כתבים אלכימיים, היה לו אחד האוספים הגדולים ביותר באירופה.

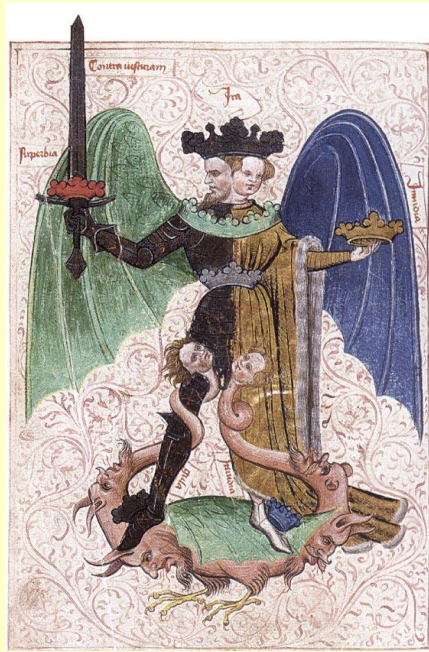
בסופו של דבר, דרך כל הקריאות האלה, הוא מגיע למסקנה ש -

"That the central concept of my psychology is **the process of individuation**"

וזה כמו באלכימיה;

יש הרבה יונגיאנים שלא יודעים את זה שבעצם המטרה העיקרית, המרכזית של יונג בטיפול שלו זהו התהליך של האינדיבידואציה, שלוקח חיים שלמים, ותופס גם את החלק הדתי.

יונג הולך רחוק יותר והוא חושב שמהותו של הסלף, או זכות הקיום של הסלף זה האינדיבידואציה.

הסלף או האינדיבידואציה יכולים להתבטא דרך האמנות, דרך הדת, האמונה, דרך חיי הנפש בכלל, לא כל כך חשוב איך קוראים לדרך הזו (לא חשוב איזו דת, לא חשוב איזו אמונה, לא חשוב איזו אמנות), העיקר שישקפו את חיי הנפש. זאת אומרת, חיי הנפש מובילים אותנו לאט לאט לאינדיבידואציה.

אבל ראינו גם שהאינדיבידואציה נעשית ע"י איחוד הניגודים, וראינו גם שהדרך קשה מאד.

מה הם הקשיים העיקריים? -

נדבר עליהם שוב בחלק האחרון של הסמינר כאשר נדבר על האינדיבידואציה באנליזה.

הייתי רק רוצה עכשיו לתת לכם רעיון קצת שטחי על מה זה יכול להיות. יש, למשל, הקשיים שהאגו פוגש עם האגו. יש הקשיים שהאגו פוגש עם הצל, עם האנימוס, עם האנימה, עם הפרסונה. וגם הקשיים שהאגו פוגש כשהוא צריך לבסס את ההלוך וחזור בין האגו לסלף, מה ש**שנימן** קורא "ציר אגו-סלף" אח"כ, יש כל הקשיים שאנחנו פוגשים בהם בינינו ובין הזולת ביחסים בין אני ואתה, בגלל כל הקומפלקסים שלנו וההשלכות שלנו שנכנסים לתוך היחסים האלה, ולעיתים קרובות מקלקלים את האיכות שהייתה יכולה להיות להם.

ולבסוף, יש כל הקשיים בהם אנו פוגשים כאשר אנו מתייחסים, או רוצים או משתדלים להתייחס לאלוהות, או לנומינוזי או לקדושה, שהם כולם קשורים לקושי הגדול לראות ולהאמין באלוהות של הסלף. הקשיים שמרגישים כאשר אנו מנסים להאמין או לקבל על הדעת, לחפש או למצוא את האלוהות, והקונפליקטים הסוערים בתוכנו בין הסיבות המשכנעות להאמין, ובין הסיבות הלא פחות משכנעות שלא להאמין, והקושי לעשות פה את איחוד הניגודים. זה פרדוקס שמאד קשה לבלוע מפני

שאיך אדם יכול להגיע להיות מודע באותו הזמן לקלות להאמין ולקושי להאמין, לאפשרות להאמין, ולחוסר אפשרות להאמין בכלל.

פה דווקא נותן לנו יונג דוגמא יפה של איחוד הניגודים, דוגמא שלעיתים קרובות לא הבינו אותה והיא כונתה סתירה ע"י כל מיני מבקרים. כאן לא מדובר על סתירה אלא מדובר כן על הסתירה האינהרנטית או על הפרדוקסליות שנמצאת בכל איחוד ניגודים, כי אנו חיים חיים פרדוקסליים, וכמו שראינו בהתחלה, אנו בעצמנו מלאים ניגודים, והאיחוד שלהם לעתים קרובות מִיָּצֵר פרדוקסים חדשים.

אבל כל הפרדוקסים החדשים האלה שנבראים הודות לאיחוד של הפרדוקסים שהיו לפנייהם מקרבים אותנו לסלף, והסלף, כמו שיונג אומר ב'פסיכולוגיה ואלכימיה', ע' 19 .

"THE SELF IS A UNION OF OPPOSITES; It is absolutely paradoxical in that it represents in every respect thesis and antithesis and in the same time synthesis. About the experience of the opposites there is no experience of wholeness and hence no inner approach to the sacred figures"

נחזור ליונג והדוגמה שהוא יכול להוות לנו. ליונג יש שני אופנים להתייחס לדת ולאמונה. האופן הראשון הוא התייחסות אינטלקטואלית שקשורה ל'טיפוס החשיבתי' שגם הוא שייך לו [הוא שייך ליחשיבתי + אינטואיציה] שמכבדת את חוקי ההיגיון, את חוקי המדע ובעיקר לא רוצה לרמות את עצמה. פה הוא אומר שמכיוון שהוא איננו תיאולוג, הוא לא יכול לתאר שום אלוהים, שום תכונות של אלוהים, והוא אפילו לא יכול להוכיח את קיומו של אלוהים. בכל יצירותיו הוא אומר שאינו יכול להוכיח שיש אלוהים כי איננו תיאולוג, הוא לא יודע איך לקרוא לזה. מבחינה אינטלקטואלית הוא לא יכול להוכיח, ואפילו לא לדבר על קיומו כי איננו יודע אם יש או אין – זה כשהוא יוצא עם ה'טיפוס החשיבתי' שלו.

ופה אני רוצה לצטט את #110 מתוך כרך 7: -

The idea of god is an absolutely necessary psychological function of an irrational nature which has nothing whatever to do with the question of

God's existence. The human intellect can never answer this question still less give any proof of god."

פה הוא מדבר על האינטלקט שלא יכול לדעת ולא יכול להוכיח.

אבל כאשר הוא פונה לאינטואיציה של עצמו, לפונקציה הלא-רציונאלית שלו. זה מה שהוא עושה כאשר שואלים אותו את השאלות הכי אישיות שקיימות, וכשואלים אותו 'האם אתה מאמין באלוהים?', הוא אומר: "אני לא מאמין, אני יודע".

חוויות אלה שלו קשורות לאינטואיציה, ועושות שהוא מכיר את האלוהות, שהוא יודע את האלוהות, ובמובן זה הוא יכול לכתוב - ב'פסיכולוגיה ואלכימיה', כרך 12, #14:

"I have been accused of deifying the soul. Not I but God himself has deified the soul. I did not attributed a religious function to the soul, I merely produced the facts which prove that the soul is naturaliter religiosa, which means that it possesses naturally a religious function."

לא קל לחיות את הפרדוקסים האלה, אבל הם נותנים לנו את ההרגשה שאנו הרבה יותר שלמים, מאחר וראיית העולם שלנו היא אז הרבה יותר שלמה.

הפיזיקה המודרנית יודעת שיש רק ודאות אחת וזוהי האי-ודאות. היא יודעת את זה מאז שהפיזיקאי הייזנברג ביסס את עקרון אי-הודאות שלו, לפיו המבט של החוקר משנה משהו בדמוי או במקום או בתנועה של האובייקט שמסתכלים עליו.

הנה אחת הדוגמאות. במשך הרבה זמן שאלו המדענים את עצמם אם האור מורכב מגלים או מחלקיקים. זה רק כ-50 שנה שיודעים שהאור מורכב באותו הזמן גם מגלים וגם מחלקיקים. איך זה יכול להיות? - הרי אם הוא מורכב מגלים, זה לא חלקיקים ולהיפך. אבל, אנחנו רואים פה שגם במקרה זה יש לא רק שתי אפשרויות שביניהן צריכים לבחור, אלא יש גם אפשרות שלישית, והיא האיחוד, הפרדוקס שאומר 'גם וגם'. וגם את הפרדוקס הזה צריכים לראות כחלק של ההיגיון המודרני.

האיחוד של הניגודים רחוק מאד מהמושג של שקט בשביל המחשבה מכיוון שהניגודים גם כשמאחדים אותם הם ממשיכים לחיות ולהתקיים כל אחד כשלעצמו. גם זה פרדוקס כמובן ובגלל זה האי-ודאות ממשיכה להתקיים, ובאי-ודאות זו אנו צריכים לנסות ולמצוא לא את המנוחה, אלא את השלווה של המחשבה.

איליה פריגוז'ין [בעל פרס נובל לכימיה] כתב ב-1997 ספר בשם "הסוף של הוודאוויות", בספרו הוא מתאר את השקפת העולם של הפיזיקה ושל הכימיה בשנים 1996-1997. ז.א., שהפיזיקה יודעת שלא נשארת לנו שום ודאות במחשבה.

לפני כמה שנים נתן איליה פריגוז'ין ראיון בטלוויזיה בו אמר "לפעמים כשאני מתעסק בכימיה אני שואל את עצמי במה אני בעצם מתעסק בכימיה או במטפיזיקה?" אם איש מדע בפיזיקה יודע את זה - עד כמה זה יהיה יותר נכון עבור הפסיכולוגיה?

אנו יכולים גם לקחת דוגמא מספרות. הרמן הֶסֶה, ברומן האחרון שלו, בתרגום לעברית, "משחק פניני הזכוכית" **Das Glassperlen Spiel** - הסה מדבר על עולם אוטופי שיתקיים אולי בעוד כאלף שנה. אוטופי מכיוון שכל אלה שמנהלים את העולם הזה אינם פוליטיקאים, הם או פילוסופים או אנשי מדע לפי המודל של הדיאלוג של אפלטון "המדינה". על מנת להשתתף בניהול העולם צריך לעבור הכשרה של 30-40 שנה, הרבה יותר מאשר בשביל להיות אנליטיקאי יונגיאני. בהכשרה הזו יש גם בין היתר שעורים על דתות ואמונה.

יום אחד, יוסף, הגיבור של הרומן, זה הֶסֶה בעצמו, שם לב פתאום שהוא איבד את הכוח של האמונה, את האמונה הצרופה הזו שהייתה לו, ועכשיו הוא מלא ספקות, הוא מרגיש אכזבה גדולה וחרדה. חרדה תופסת אותו מכיוון שהוא מבין שאם יש לו כאלה ספקות באמונה הוא לא יוכל להיות בין המנהלים ההכי טובים.

הוא מחליט ללכת לבקר את המורה שלו שגר רחוק מאז שיצא לפנסיה. הוא חי על הגבעה. בדרך, הוא הולך ברגל, הוא מכין את עצמו, הוא מאד מודאג מה יגיד המורה שלו כשהוא ישמע מה שיש לו להגיד לו, והוא כבר רואה בדמיונו את המורה שלו אומר לו "אתה שוגה במחשבה ידידי" וכל מיני דברים של בקורת חדה.

אבל כשהוא מגיע למורה שלו, ומסביר לו מה הוא המצב שלו כעת, ומדבר על הספקות שלו, המורה אומר לו: לרגע זה חיכיתי הרבה שנים. עכשיו אתה נמצא במצב הנפשי הנכון. תחשוב על הגוף שלך. אתה לא יכול לחיות בלי אויר, אבל אנו לא יכולים למלא את עצמנו באויר פעם אחת ולתמיד כמו צמיג או בלון. אנו צריכים כל הזמן לנשום

ולנשוף לנשום ולנשוף. לגבי האמונה זה אותו הדבר, אין אמת אחת שאפשר להאמין בה במשך כל החיים.

האדם שהצליח לרכוש את החוכמה הבוגרת חווה שהוא צריך לנשום כאילו שהוא מאמין, ולנשוף כאילו שהוא מטיל הכל בספק. ז.א., כמו נשימה ונשיפה הוא צריך להרגיש אמונה וספק, אמונה וספק. שניהם הולכים ביחד, זה עושה את החיים הרבה יותר קשים, אבל יותר נכונים.

פה היססתי, האם אני צריכה, או לא צריכה לדבר על האלכימיה. מצד אחד יש לפחות שלושה כרכים של יונג שמבוססים על האלכימיה – 12, 13, ו-14, ויש המסה על הטרנספרנס 'רוזריום פילוסופורום', והמסה 'מבוא לסוד פרח הזהב' ועוד. נכון שיונג מצא באלכימיה את השדה האידיאלי בשביל לתת אילוסטרציה של האינדבידואציה, ובעיקר בשביל לתת אילוסטרציה של הניגודים ושל איחודם.

אבל מצאתי שביהדות, תחת ההשפעה של הקבלה, יש דוגמאות נהדרות של ניגודים ושל איחוד הניגודים. ואני בטוחה שמספר הדוגמאות שמצאתי הוא רק זעיר מעט מאלה שיש ביהדות. אני חושבת גם שעל מנת להיות באמת 'יונגיאני' אנו לא צריכים לחקות אותו כמו תוכים אלא לחפש במקורות של עצמנו.

לכן החלטתי לעשות פשרה לצטט רק דוגמא אחת של האלכימיה שלקחתי מדורן, האלכימאי האהוב של יונג. [בכרך 14, #663]

דורן רואה שלושה שלבים באינדבידואציה:-

בשלב הראשון צריכים לאחד דרך מדיטציה פילוסופית את הנפש ואת הרוח שהם נפרדות מן הגוף. לזה דורן קורא **האוניו-מנטליס**.

בשלב השני הנפש והרוח שהיו קודם נפרדים מהגוף, ונהיו מאוחדים הודות לאוניו-מנטליס, הם עכשיו מאוחדים עם הגוף.

השלב השלישי זהו האיחוד של הגוף, הנפש והרוח שהם עכשיו מאוחדים עם העולם. איחוד זה נותן לנו את ה"**אונוס-מונדוס**".

זה נראה כאילו שאנחנו ראינו שכאשר יונג מדבר על הסלף הוא אומר שהוא באותו הזמן התיזה, האנטייתיזה והסינתיזה. ז.א. שזה בעצם אותו הדבר כמו מה **שדורן**

אומר, רק **שיונג** מוסיף לזה את הסלף גם כהתחלה וגם כסוף וגם שמכיל את כל התהליכים, מה שהינו שוב אחד הפרדוקסים.

אבל מה הוא אומר לנו על ה"אונס מונדוס"? הוא אומר שה'אונס מונדוס' הוא עקרון בתוך היקום; כמובן באופן סימבולי בתוך ה'אונס מונדוס', עקרון שלפיו אין חוסר מידה משותפת בין מה שאנו קוראים חומר לבין מה שאנו קוראים פסיכה. במלים אחרות, ז.א., בתוך ה'אונס מונדוס' יש מכנה משותף בין מה שקוראים חומר לבין מה שאנו קוראים פסיכה. המצב הזה זה אותו מצב עליו מדבר אתנו המדע המודרני הקוונטי.

בכונה אין אני מדברת פה על ארבעת השלבים של האינדיבידואציה, ולא על המלך הזקן שמת, ז.א., המצב הישן והחדש של האינטלקט ולא על שלושת הצבעים שיכולים להיות מלווים ברביעי וכו' וכו'.

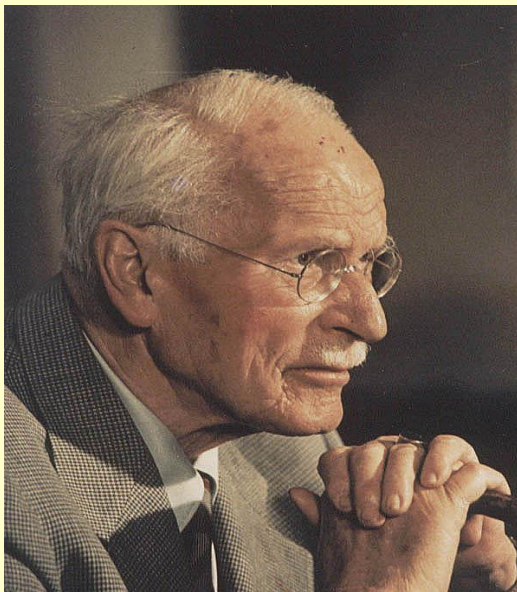
זה רק מראה לנו שיש הרבה מאד אופנים לחשוב, לדעת ולשער את אותם הדברים עצמם.

דרך אגב, **יונג** אומר לנו שבמצב של 'אונס מונדוס', ז.א., כשאנשים נמצאים במצב של 'אונס מונדוס' קורות עיקר הסינכרוניסיטיס. מכיוון שהאדם אז פתוח לכל דבר. בתשובה לשאלה שנשאלתי אם אפשר לתת דוגמאות קליניות, חשבתי שהדוגמא הקלינית הטובה ביותר שאנו יכולים לראות ולהציג זה המקרה של **יונג** עצמו.

למי שקרא את האוטוביוגרפיה שלו זה מובן מאליו. הוא מספר על ילדותו ובגרותו ומראה לנו את כל הבעיות מהן סבל. אני לא רוצה לדבר על בעיות הילדות והבגרות שלו אלא להגיע למשבר אמצע החיים שלו.

את אותן הדוגמאות הקליניות רואים עם פציינטים שלנו, אולי ביותר קטן ובפחות מעניין.

יונג היה בן של כומר פרוטסטנטי, אבל משבר אמצע החיים היה יכול להיות אותו משבר גם לו היה בן של רב או של קאדי.

מכיוון שהוא נולד והתחנך עם צורך מאד חזק להאמין באלוהות. עוד לפני משבר אמצע החיים הוא איבד את האמונה הפרוטסטנטית שלו. הוא חושב על הבעיה שלו, וככל שהוא חושב יותר על הבעיה שאיבד את אמונתו הפרוטסטנטית ושהוא מלא צורך להאמין בכל זאת, הוא רואה בדרך שכל העולם והוא עצמו עשויים מניגודים. הניגודים האלה גורמים, בין היתר, להאמין באלוהות ולא להאמין בה, לרצות לעשות מלחמה ולרצות לעשות שלום, לרצות לחיות ולרצות למות, ובעיקר לפחד מן השיגעון בגלל האבסורד שהיה מאיים עליו כל הזמן.

יונג מספר לנו ב- M.D.R. שמה שהוא היה עושה על מנת לשמור על השפיות שלו, ואחרי הרבה שנים של חיפוש, אחרי שירד בתוך מעמקי הלא מודע שלו, אחרי שגילה את הפונקציה הטרנצנדנטית שלו, אחרי שגילה שהוא היה יכול לעשות גם אקטיב אימג'ינשיין על מנת לפתח יותר את הפונקציה הטרנצנדנטית, שני דברים שהוא מגלה ב-1916, על זה אדבר מאוחר יותר. אחרי כל החוויות האלה, וכל פחדיו להשתגע, ואחרי הרבה מאד מחשבות (פילוסופיה), הוא מגלה שיותר ממה שיש, יחד עם זה שיש ניגודים, יש גם גורם שלישי- הסלף שהוא בעצמו מאחד את הכול, ושבתוכו הוא יכול סוף כל סוף למצוא בחזרה את האלוהות שפעם הוא איבד אותה.

לדעתי זו דוגמא קלינית פראקטלנס. הוא היה צריך לגלות בעצמו איך צריך לעשות את האנליזה היונגיאנית של עצמו, ואיך היה יכול להחזיר לעצמו את מה שהוא איבד, ז.א., האמונה בלי דת, או אפילו פחות או יותר דת, והוא השאיר לנו את האמצעים לעשות את זה בדור שלנו. ולכן יונג יכול להגיד לנו ב-'אספקטים כלליים של פסיכולוגיה החלום', כרך 8, #525, את הדברים הבאים:-

"It does not surprise me that psychology debouches into philosophy, for the thinking that underlies philosophy is after all a psychic activity which, as such, is the proper study of psychology. I always think of psychology as encompassing the whole of the psyche, and that includes philosophy and theology and many other things besides. For underlying all philosophies and all religions are the facts of the human soul, which may ultimately be the arbiters of truth and error."

זה בעצם המשך משבר אמצע החיים שלו.

הדבר השני הוא מ- **Psychotherapy and the philosophy of life** . זה בעיקר למען האנשים שחשבו שכשאני מרצה פסיכולוגיה זה יותר מדי דומה לפילוסופיה.

יונג אומר לעיתים קרובות שאם אנחנו חושבים שאנחנו לא פילוסופים אנו טועים כי כל מה שאנו אומרים לפציינטים שלנו מבוסס על פילוסופיה חיים שלנו, ואם אנו לא יודעים שזו פילוסופיה חיים שלנו אז היה כדאי לנו ללמוד יותר טוב פילוסופיה על מנת לדעת ולהבין מה אנו בעצמנו אומרים. (כרך 16, #181).

" I can hardly draw a veil over the fact that we psychotherapists ought really to be philosophers or philosophic doctors - or rather that we are already are so, though we are unwilling to admit it because of the glaring contrast between our work and what passes for philosophy in the universities. We could also call it religion in the state of being born for in the vast confusion that reigns, at the roots of life there is no line of division between philosophy and religion."

עכשיו אנחנו עוברים לעניינים היהודיים שלנו.

בתור מבוא לזה אני רוצה לצטט דווקא כמה שורות של **יונג** ושל **מרי לואיז פון-פרנץ**.

קודם כל **יונג** כותב במכתב לג'וז'ה קרימיק ב-1957, ז.א., אחרי שכתב את ה-

- : *Mysterium Coniunctionis*

"I see in alchemy the attempt to bring about the union of opposites which is lacking in the historical christian doctrine."

פון-פרנץ בספרה על **האלכימיה** אומרת לנו שהקבלה היא ליהדות מה שהאלכימיה לנצרות. זה באותו הזמן נכון אבל גם לא לגמרי נכון, והנה מדוע. בנצרות ההיסטורית אלוהים הוא טוב והשטן הוא רע. ומאז שהם נפרדו, הרוח נוטה לאלוהים, אם הגוף מרשה לו, כי הגוף בטבע שלו, לפי הנצרות, יותר נוטה לשטן. לכן יש כל כך הרבה

מזרים, מזירים ומזירות שמקדישים את עצמם לאלוהים והם צריכים לשכוח מהגוף שלהם. ז.א., שפה בנצרות באמת הניגודים אינם נפגשים.

אצל היהודים, אף על פי שיש הרבה ניגודים, אתם תראו שהם כל כך מתקרבים אחד לשני שלעתים קרובות הם נוגעים זה בזה. אלוהים הוא בו בזמן רבים' ו- 'יחיד', בונה והורס, מברך ומקלל, ועוד ועוד. מסיבה זו הייתה לקבלה השפעה כה גדולה על האלכימיה, עד כדי כך שבכרך 14, #19- יונג אומר:

"Directly or indirectly the Cabala was assimilated into the alchemy."

זאת אומרת, שאם היונגיאנים הנוצרים צריכים ללמוד אלכימיה היונגיאנים היהודיים כדאי להם להתעניין גם בקבלה מכיוון שהיא אחד השורשים העיקריים של האלכימיה.

הקבלה נולדה במאה ה-2 לפנה"ס. בזמן הבית השני מצאו כבר חברות מיסטיות סגורות בארץ [לפי גרשום שולם בספרו על 'הקבלה']. **האלכימיה** נולדה במזרח, חושבים שאולי זה במצריים, ומשם היא לקחה את הסיפור של **הפניקס**, עוף החול, שמדבר על מוות ועל קימה לתחייה.

אני לא רוצה לדבר פה על היסטוריה משווה. מה שאני רק רוצה להראות לכם בכמה דוגמאות זו העמדה של היהדות לגבי קירבה ולפעמים גם לגבי האיחוד של הניגודים. וזה מקדמת דנא ועד היום הזה.

בברכות של הסידור, שיהודי שומר מצוות אומר כל יום, יש הרבה דוגמאות כאלה, אבל הן מתחילות כבר בתנ"ך, מהתנ"ך עד הסידור.

נתחיל בתנ"ך. גם פה רואים שאלוהים מופיע לעיתים קרובות באופן פלורלי ובאופן של יחיד באותו הזמן, וגם בכמה אופנים מנוגדים אחרים.

דוגמא ראשונה זה ה"**שמע ישראל**", שומר מצוות אומר אותה לפחות פעמיים ביום אם לא ארבע פעמים. התפילה מופיעה פעם ראשונה בספר דברים פרק ו', 4, כולנו מכירים אותה, ואני שמכירה אותה כל החיים שלי, רק לפני זמן נדהמתי וגם קבלתי אישור מהרבנות אחרי זה. נדהמתי לראות לפני חודשיים וחצי בערך שכשאנו אומרים "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד" אנו בעצם פונים לאלוהים ברבים קודם וביחיד אח"כ. כי 'אדוני' אלוהינו זה כמו רבותי, מורי [לשון רבים].

הבנתי שאחת הסיבות זה להסביר לעם שאותו האלוהים שכל אחד מאתנו נותן לו כל כך הרבה פנים שונות גם אנחנו בימינו, האל הזה שהיה גם קיים עם כל כך הרבה אלים אחרים באותם הזמנים של התנ"ך ובאותה סביבה, צריך לזכור שמדובר בעם שבילה מאה שנה ויותר במצריים, וגידל לו הרבה מאד אלים, כשהוא קבל את האל היחיד שהיה מכיל בתוך עצמו את כל האחרים, היה לו מאד קשה לתפוס את זה.

הגלוי הזה עשה עלי רושם כל כך חזק ששאלתי את עצמי אם אולי אני לא טועה ואולי מדובר על שאלה סמנטית בעברית, ואולי העברית שלי איננה מספיקה. לכן פניתי לאדם שהוא גם רב וגם מורה באוניברסיטה. עברו זו לא הייתה הפתעה, עברו זה היה דבר מובן מאליו, ולא רק זה, אלא שהוא הוסיף לי עוד מקום אחד בתנ"ך, בראשית, יח, פרשת וירא. זה שימח אותי מאד מכיוון שבכל שנה כשמגיעים לכאן בקריאת פרשת השבוע אני שמה לב לזה ושואלת את עצמי למה אלוהים פה מופיע ברבים וביחיד?

" וירא אליו ה' באלוני ממרא והוא [אברהם] יושב פתח האוהל כחום היום. וישא עיניו וירא והנה שלושה אנשים ניצבים עליו וירא וירוח לקראתם מפתח האוהל וישתחו ארצה. ויאמר: ה' אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור מעל עבדך..."

עבור האיש הזה שהוא גם פרופסור לפילוסופיה יהודית זה כל כך מובן מאליו שזה היה פשוט שמחה לשמוע.

עכשיו ראינו אל שהוא באותו הזמן אחד ורבים, ושמופיע פה בצורה של שלושה אנשים שאח"כ בפרק י"ט מקבלים את ההגדרה של מלאכים, המלאכים שדברו עם אברהם, בהתחלה מדברים על אנשים. אברהם שמבין שמדובר על אלוהים פונה אליו גם ברבים וגם ביחיד. תחילה פונה ביחיד, אח"כ הוא ממשיך לדבר לשלושת אנשים אלה גם ברבים וגם ביחיד ומחליף לסירוגין.

כמו שראינו פה אלוהים הוא גם 'רבים' וגם 'יחיד'. אבל אנו רואים זאת בתקווה שאולי יבוא יום, אולי בבוא המשיח, שהניגודים יהיו מאוחדים, ז.א., כפי שנאמר בסוף תפילת שחרית

" ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד " . זה גם רבים וגם יחיד, זה איחוד של ניגודים מאד מאד יפה.

אבל האל היהודי יש לו הרבה ניגודים אחרים למשל אותו האל הוא גם בונה וגם הורס. בישעיהו כתוב ש"אלוהים בונה עולמות ומחריבם, בונה עולמות ומחריבם", במדרש קהלת הפרוש הוא: " בונה עולמות ומחריבם - בונה אותם בדין ומחריבם, בונה אותם בחסד ומחריבם, בונה אותם בדין ובחסד " ובפעם הזאת הוא נותן להם להתקיים.

אם האל הוא באותו הזמן אכזר ורחמן האדם יצטרך אם כך גם לפחד ממנו וגם לאהוב אותו וזה מאד מאד לא קל לאהוב ולפחד באותו הזמן, אבל איחוד הניגודים הוא אף פעם לא קל, ואנחנו קבלנו את הציווי לעשות את שניהם, זאת אומרת לאהוב ולפחד.

בדברים אחרי ה"שמע ישראל" שהמשך הוא "ואהבת את ה' אלוהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך", שני פרקים אח"כ, בפרק ח', 6 משה רבנו אומר לנו: "לשמור כל דברי השם, ללכת בדרכיו וליראה אותו". קצת יותר מאוחר יש לנו ציווי עוד יותר מפחיד, בדברים כ"ח, 58, " ליראה את השם הנכבד והנורא הזה".

לעומת זאת, במשלי אנו לומדים שהאדם יכול להיות גם מאושר וגם לפחד באותו זמן. בפרק כ"ח, 14, מוצאים את המשפט מאחד הניגודים וגם מנחם אותנו: "אשרי האדם המפחד תמיד".

ובכן, ידוע שהיהודים הם עם מלא סתירות וניגודים, אבל גם נכון שהוא יודע איך לאחד אותם, בכל אופן באמרות ובתפילות שלו. למשל באמרה הבאה מ'פרקי אבות' "הכול צפוי והרשות נתונה". זה באמת פרדוקס אמיתי. אם הכול צפוי מה נשאר לרשות. זה צריך להיות או האחד או השני, או שהכול צפוי או שאין שום רשות לבחור בה. אבל לפי הפסיכולוגיה הפרדוקסלית של יונג אפשר לפרש את זה ככה. אולי כדאי להזכיר פה שהפסיכולוגיה של יונג היא פרדוקסלית מכיוון שמבוססת על הסלף ושיונג אומר על הסלף:-

The self is absolutely paradoxical in that it represents in every respect thesis and antithesis and in the same time synthesis.

הסלף, הניצוץ האלוהי שחי בתוכנו ושנחנו חיים בתוכו, שמכיל כל כולנו והוא קשור לכל, הוא גם קשור לידע המוחלט ה- **absolute knowledge** שלפי יונג נמצא בלא מודע הקולקטיבי. הידע המוחלט הזה הסלף צופה בו בשעה שעבורנו נשאר נסתר. הכול נשאר נסתר עבורנו פרט להזדמנויות נדירות שהוא בוחר להתגלות לנו. אם הסלף רואה את כל מה שיכול לקרות לי בעבר, בהווה ובעתיד, נניח שיש לי אלף

אפשרויות בחיים שלי, הידע המוחלט מכיר בכל האפשרויות והסלף צופה וגם מצפה לכולן, אבל הבחירה היא שלי, ובמסגרת הקונסטיטוציה הנפשית אני לגמרי חופשייה לבחור; לכן מבחינת הפסיכולוגיה של הסלף 'הכול צפוי והרשות נתונה', אבל כמו בן בגבול של אלף האפשרויות של כל אחד מאתנו.

יש עוד אמרה שהייתי רוצה לצטט פה או יותר נכון שתי אמרות מנוגדות זו לזו. מהתלמוד, **מסכת ברכות**. הראשונה, **"חלומות שווא ידברו"**, השנייה אומרת **"חלום שלא הבינו אותו זה כמו מכתב שפתחו ולא קראו אותו"**, ושתייהן הן נכונות. אמרתי שבאמרות ובתפילות, העם היהודי יודע לאחד את הניגודים.

לסיום נעבור ל**סיפור**; ובחרתי בשלושה ניגודים.

דוגמא ראשונה נמצאת באמצע **ברכת המזון** לפני ואחרי הברכות שפונות כולן ל"אתה, לך ואותך" יש לנו "ועל הכל ה' אלוהינו אנחנו מודים לך ומברכים אותך"; למה דווקא במין נקבה פה, אולי על מנת להזכיר לנו שלא אלוהים שמדברים אליו במין זכר יש בו גם לפחות באופן חלקי את השכינה. אפשר גם לחשוב שמדובר על האם הגדולה הטובה שמזינה אותנו או השכינה בעצמה, או שבמוחות מסוימים זה יכול להתקבל כאותו הדבר.

את ההשפעה הזו של הקבלה נראה טוב יותר בדוגמא השלישית.

דוגמא שנייה ושלישית נמצאות לגמרי בהתחלת הסיפור והן שייכות לריטואל של הבוקר של כל שומר מצוות.

הדוגמא השנייה היא הברכה שאומרים אחרי שרוחצים ידיים אחרי שיצאו מהשירותים. הדוגמא השלישית היא הברכה שאומרים כשמתעטפים בטלית, וחוזרים עליה גם כשמניחים תפילין.

הברכה שאומרים לאחר שיוצאים מהשירותים יכולה לגרום לחיוך או אפילו לצחוק של הפתעה למי ששומע אותה בפעם הראשונה בגלל הפתיחות התמימה והדיוק של המלים שלא משאירים שום דבר לדמיון. אבל למי שחושב על זה באופן רציני יש בברכה הזאת איחוד ניגודים כפול בתחומים שלא רגילים לאחד אותם ושיכול לגרום למבוכה כי זה נראה כאילו זה יוצא מהמסגרת של מכובדות של הריטואל הדתי.

הנה הברכה: "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם אשר יצר את האדם בחוכמה וברא בו נקבים נקבים חלולים חלולים, גלוי וידוע לפני כסא כבודך שאם יפתח אחד מהם או

סתם אחד מהם אי אפשר להתקיים ולעמוד לפניך אפילו שעה אחת. ברוך אתה ה' רופא כל בשר ומפליא לעשות."

שתי המלים האחרונות מבטאות את ההתפעלות שמוצאים בכל הברכה הזאת בקשר לכל מעשה הבורא. החלק הראשון של הברכה מאחד שני נושאים שרואים אותם בד"כ די מנוגדים זה לזה. אלוהינו מלך העולם ונקבים ונקבים חלולים חלולים - באיזו דת זה מופיע ביחד ?

החלק השני של הברכה גם מאחד שני נושאים שרואים אותם בד"כ מנוגדים זה לזה. הפעולות הטבעיות של הנקבים והחלולים מצד אחד, והתפקוד הרוחני של האדם והפולחן שהוא מקדיש לאלוהיו.

יוננ אומר [כרך 12] שהסוד של האלכימיה הוא כדלקמן:-

"The secret of alchemy was in fact the transcendent function, the transformation of personality through the blending and fusion of the noble with the base components, of the differentiated with the inferior function of the conscious with the unconscious".

באמת היה קשה למצוא דוגמא יותר חזקה.

אבל הברכה הזאת מראה לנו עוד נקודה אחת מאד חשובה ביהדות, בעיקר בקבלה. זאת האינטימיות הגדולה שהמאמין מרגיש לגבי אלוהיו. האינטימיות הזו מתבטאת בעיקר ובעיקר בקבלה במושג "האיחוד".

זה מוביל אותנו לדוגמא השלישית שלקחתי גם אותה **מהסידור**. דוגמא זו מראה באופן מיוחד את היכולת של האיחוד והתקווה של האיחוד. הברכה היא אחת הברכות שאומרים לפני עטיפת טלית: " לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתי, בדחילו וברחימו לייחד שם יה' ו זה' ויחודא שלים בשם כל ישראל".

ברכה זו חוזרת אחרי שלוש ברכות אחרות בזמן הנחת תפילין, פה יש לנו גם יותר מאשר איחוד ניגודים אחד. אחרי האיחוד של "קודשא בריך הוא ושכינתי" יש לנו האיחוד של שתי האותיות הראשונות של הטראגרמטון **יה'** ושתי האחרונות **וה'**,

אבל לפני שנראה מה שאומרות האותיות האלה אני צריכה קודם כל לספר לכם שכאשר השכינה נשלחה לגלות, או יותר נכון חלק גדול של השכינה נשלח לגלות, כשאדם וחוה חטאו והחטא שלהם שאכלו מעץ הדעת. אחרי שאכלו מעץ הדעת הם

היו מסוגלים להבדיל בין טוב לרע, ז.א., לקבל מודעות, ז.א., לחלק את המושגים לתוך ניגודים טוב-רע וכל היתר, ז.א., שהשלמות נשברה, ושהשכינה שגם היא השלמות גורשה לגלות. אם השלמות נשברה אז האדם יצא מגן העדן וצריך כל חייו להילחם עם הניגודים.

אולי ביום מן הימים הוא יצליח לאחד שוב את האל והשכינה. בינתיים כל יום הוא מבטא את התשוקה הזו בתפילתו.
'בדחילו וברחימו', עוד זוג ניגודים.

עכשיו לשני החצאים של הטטראגרמטון שצריך גם אותם לאחד. ה'י' מציינת את הקב"ה אב העולם, ה'ה' מציינת את השכינה, ז"א החלק של השכינה שנשארה בשמיים ושהיא האם של העולם, ה'ו' מציינת את העולם או יותר נכון את היקום שנברא ע"י אלוהים והשכינה של מעלה ושהוא נצחי.

ההיבט הזה של היקום **שיונג** כשמתבסס על האלכימיה קורא לו **האונוס מונדוס**.

ה'ה' **הסופית** מסמלת את השכינה שנשלחה לגלות, זאת אומרת שיש כל הסבות בעולם כשרוצים לעשות איחוד הניגודים לאחד את ה'יה' עם ה'וה'. זאת אומרת שצריכים לאחד את העולם של מטה עם העולם של מעלה, אבל 'ו' זהו גם היום השישי של הבריאה ואולי בגלל זה אנו מוצאים אצל **יונג** את **ספירת שש** כספירה מושלמת.

חוץ מזה, כתוב בקבלה שכשגבר ואשתו, כשבעל ואשתו מתאחדים באהבה בליל שבת זה עוזר לאלוהים ולשכינה להתאחד למעלה.

אבל הכי חשוב מהכול בהיסטוריה של השכינה זה ביום שבו אדם וחווה חטאו את החטא שלהם אלוהים פיזר והפיץ את הניצוצות הקדושים של השכינה, אבל הוא הפיץ גם את הניצוצות שבנפש של אדם ואת הניצוצות שבנפש של חווה לכל העולם. הניצוצות הקדושים אצל היורשים של אדם וחווה נעשו יותר ויותר מפוזרים. וזה התפקיד של עם ישראל לאחד אותם על מנת להכין אותם לגאולה. ופה יש לי כמה שורות ששמתי תחתן דגש חזק.

פה יש לנו את תוכנית האינדיבידואציה עבור כל יהודי, ובשביל כל העם היהודי דרך איחוד הניגודים.

זוהי תוכנית בשלושה חלקים כמו התוכנית של **דורן**, אבל הרבה יותר עתיקה.

1. שהות בגן-עדן, או אם אתם מעדיפים שהות באורבוורוס.
2. היציאה מגן-העדן עקב רכישת המודעות שגרמה לפיזור של הניצוצות.
- 3-ו. האיחוד של הניצוצות.

יונג קורא לסלף פעם אחת בכל כתביו, בכרך 18, "הניצוץ האלוהי".

דרך אגב, מה שראינו עכשיו זה גם מה שקורה בין האלוהים והשכינה. זה מה שהאלכימאים יקראו יותר מאוחר "הירוס-גאמוס", הנישואין הקדושים, בעקבות היונים כמובן. או כפי שגם קראו לזה "The Chemical Marriage". יש גם במקרא כתובים שקבלו פירוש דרך הקבלה ודרך האלכימיה במובן של האינדיבידואציה.

למשל, שיר השירים קבל פרוש כזה, יציאת-מצריים קבלה פרוש בזה, איוב, ויונה. אלה הינם טקסטים שהיה מאד בעניין לקרוא אותם לראות איך מפרשים אותם לנסות לפרש אותם שוב לפי האופן היונגיאני, אבל זה לא כל כך שונה מהאופן היונגיאני.

פה גמרנו עם הקבלה והגענו ל **אריך נוימן**.

מכיוון שמהקבלה אל משנתו של **נוימן** יש רק צעד אחד, נערוך אצל נוימן ביקור, שיהיה קצר בלית ברירה, לפני שנחזור ליונג בשביל האינדיבידואציה והאנליזה.

נוימן, שהיה גם יונגיאני מודע כמובן, וגם יהודי מודע כמובן, מצא עניין רב במקרא, בקבלה ובחסידות. הוא אפילו כתב מסות אחדות על שלושת נושאים אלה, אבל הוא אסר להוציא מסות אלה לאור בכלל וגם אחרי מותו מכיוון שחשב שאדם שאיננו מסוגל לקרוא את המקורות שלנו בשפת המקור גם לא מוסמך להוציא עבודות אלה לאור.

למרות זאת, ציטטות רבות של הקבלה שזורות בתוך משנתו של נוימן. אם בחרתי והחלטתי לתת לכם היום מן סכום קצר של המסה של נוימן שנקראת "האדם-המיסטי" זה מפני שבעצם יש לנו פה תיאור של תהליך האינדיבידואציה.

נוימן נתן את ה'אדם המיסטי' בשבוע ארנוס ב-1948 השנה בה השתתף שם לראשונה. המאמר מופיע ב-

"Mystic Vision", Papers from the Eranos Yearbooks, ed. J. Campbell Bollingen Series, 30-6, Princeton University Press.

באחת הפגישות שלנו בנוה-אילן נתתי הרצאה על 'האדם המיסטי', ואם אני מדברת על זה היום שוב זה מכיוון שביניכם יש כאלה שלא היו שם, זה בעיקר כי היום אני רוצה לשים את הדגש על תהליך האינדיבידואציה שאנו מוצאים במסה זאת מההתחלה ועד הסוף, אבל בעיקר בחלק השלישי. נראה לי שהחלק השלישי שהוא גם החלק האחרון ידבר אלינו באופן מיוחד. אבל קודם כל אני רוצה להגיד לכם שמי שקרא את 'מקורות ותולדות התודעה' של **נוימן**, מרגיש שכבר אז הוא מכין אותנו לצעד הבא שהוא האינדיבידואציה, כמו שהוא רואה אותה על הרקע של הקבלה.

זה יכול להיות לא כל כך ברור גם למי שקרא את 'מקורות התודעה', אבל אם נפתח שם בעמוד 119 אנו מוצאים :

How powerful these basic archetypal images of the psyche are can be seen from the cabala more clearly than from any other cultural phenomenon. Judaism has always tried to eliminate the mythologizing tendency and the whole realm of the psyche in favor of consciousness and morality. But in the esoteric doctrines of the cabala which is the hidden, the pulsing-life blood of Judaism, a compensatory counter movement persisted underground. Not only does-the-cabala reveal a large-number of archetypal dominants, but, through them, it has had an important effect the development and history of Judaism.

חוזרים עכשיו ל"אדם המיסטי" שלנו.

נוימן אומר לנו שהוא לא רוצה לדבר אתנו על מיסטיקה או על תיאולוגיה מיסטית, הוא רוצה לדבר אתנו על האדם המיסטי ועל האופן שבו ההיבט המיסטי הזה של האדם מתפתח לאט לאט, ואיזה תפקיד הוא משחק בחייו.

אפילו יותר מזה, **נוימן** מחליט שבאותו האופן שעד עכשיו היינו קוראים לבן אדם 'הומו סאפיינס' או 'הומו פאבר', ז.א. האדם שחושב והאדם שעושה, באותו האופן אנו יכולים לקרוא לו גם 'הומו מיסטיקוס', האדם המיסטי. מכיוון שכל אדם מסוגל לחשוב ומסוגל ליצור מפני שהוא נולד עם יסודות של תיפקודים אלה אפילו אם הוא לא משתמש בהם הרבה, באותו אופן, לפי נוימן, כל אחד מאתנו נולד עם היסודות של התפקוד או של החוויה המיסטית.

שלושת השלבים של ההתפתחות המיסטית של היצור האנושי:-

אנחנו מוצאים את הראשון בשלב האורובורי עם מצבים של פרטיסיפטיון- מיסטיק, נוימן קורא לזה **השלב המיסטי המוקדם**, או השלב המיסטי של המקור.

ההתפתחות של המודעות ובניית האגו אפשריים רק הודות למאבק בלתי פוסק עם הכוחות של הלא מודע שבצד אחד עוזרים להתפתחות של המודעות ושל האגו ומצד שני כל הזמן רוצים לבלוע אותו בחזרה.

אתם רואים איך מההתחלה הכול בתוך הבן-אדם הוא פרדוקסלי ביותר, כי מדובר על מאבק קשה עם ונגד כוחות מנוגדים.

מדובר על מאבק קשה מכיוון שזה מאבק, בו בזמן, עם ונגד כוחות מנוגדים. זהו מאבק עם הלא-מודע שבצד אחד שולח אותנו החוצה להתפתח, ואותו הלא מודע, הבט אחר שלו רוצה לבלוע אותנו בחזרה. מכיוון שבמשך כל המאבק הזה **האגו** מתנהג כמו "גיבור", וזה אחד השלבים של ההתפתחות המיסטית, השלב של **הגיבור**. [הגיבור לא נותן ללא-מודע לבלוע אותו].

אבל, עכשיו במסה הזאת **נוימן** רואה זאת גם כהתפתחות מיסטית של האדם, אם האדם מודע לזה.

ב"מקורות התודעה" הוא רק נתן רמזים רבים על ההתפתחות המיסטית, אבל לא כל כך שמים לב לזה כי זה כמעט מוסתר בין הדברים האחרים כי הוא הרגיש שזה היה מוקדם מדי.

דרך אגב, מבחינת זמן כתיבתם, שני הספרים, ה"אוריגניס" ו"האדם המיסטי" כתובים קרוב מאד זה לזה.

דרך כל המאבק הזה האגו מתנהג כמו גיבור, אבל הוא נהיה גיבור אמיתי רק אחרי שיצא מהשלב האורבובי וכשבשלב השני הוא יורד לתוך מעמקי הלא מודע על מנת לפגוש שמה את הלא-אגו שהוא מטבעו נומינוזי, ז.א. קדוש או אלוהי. המפגש הזה עם הנומינוזי זוהי פגישה מיסטית והכוח הזה, העוצמה הזו, המיסטית, זה הסלף של האדם. הפרי של המפגש הזה הוא ההתגלות. ההתגלות הזו משפיעה על האדם באופן שגורם לו לעורר בתוכו את הצד הרליגיזי.

במלים אחרות, המפגש הזה של ההתגלות, הפרי הזה של המפגש שהאדם יורד למענו לתוך מעמקי הלא-מודע על מנת לפגוש שמה את הלא-אגו, אלא מישהו או משהו אחר. הפרי של המפגש הזה זוהי ההתגלות, וההתגלות הזו בתורה משפיעה על האדם לעורר בתוכו את הצד הרליגיזי. אמרנו שההתגלות הזו משפיעה על האדם ומעוררת בתוכו אה ההיבט הרליגיזי, אבל אין שום הכרח שהוא יאמין באלוהים באיזה שהוא אופן מסורתי, או באופן אחר כלשהוא. ז.א. שאדם יכול להיות אדם מיסטי בלי להאמין באלוהים.

החוויות המיסטיות יכולות להיות תיאיסטיות, או אתיאיסטיות, או מטריאליסטיות או אידיאליסטיות, הן יכולות להיות אינטרוורטיות, או אקסטרורטיות, הן יכולות להיות אישיות או טרנספרסונליות.

כל זה אפשרי בחוויות המיסטיות אבל המכנה המשותף של כל החוויות המיסטיות האלה הן האינטנסיביות שלהן והעובדה שבכל פעם שהן קורות הנומינוזי, הקדוש, מופיע כאילו בתור אנטי-תזה של המודע. ז.א., במודע אדם יכול לחשוב משהו באופן הגיוני, אבל בזמן החוויה המיסטית הוא מקבל בפנים מן אנטי-תזה שהיא לא של השכל בכלל. לכן פסקל, המתימטיקאי והפילוסוף אמר: "ללב יש לו ההגיונות שההגיון איננו מכיר".

"Le coeur a ses raisons que la raison ne connait pas"

השלב הזה יש לו גם הרבה מאד סכנות. על סכנות אלה לא אדבר היום כי אני רוצה להגיע לשלב השלישי שנוימן קורא לו - "השלב המיסטי הגבוה", אשר מלבד מההירוס גאמוס עם הקדוש, עם הנומינוזי, יש בו מספר גדול של ניגודים שמהם הייתי רוצה לצטט רק אחדים.

בשלב אחרון זה, שתי העמדות, האקסטררוטית והאינטרוטית, זאת שהייתה מסתכלת על העולם החיצוני ומצאה שמה את הנומינוזי, והעמדה ההפוכה האינטרוטית, שהייתה מסתכלת לתוך העולם הפנימי ושמה מצאה את הנומינוזי, שתי העמדות האלה מאבדות מחשיבותן לטובת עמדה שלישית שהיא עכשיו מאחדת או מחברת את הפנים ואת החוץ. עכשיו ממילא אם אנחנו זוכרים מה **שנוימן** אומר וגם **יונג**, האינטרוורט נהיה יותר אקסטרואורטי בגיל מסויים, והאקסטררוורט נהיה יותר אינטרוורטי בשלב מסוים. ז.א. אם יש לו קצת מודעות הוא יכול לשמור על שניהם ולהיות שניהם ביחד.

עכשיו האדם המיסטי רואה את עצמו ורואה את העולם באור יותר בהיר ויותר שקוף. כשאנחנו מתבוננים בשקיפות הראיה שרכש לו עכשיו האדם המיסטי, אנחנו יכולים להצליח להבין סוף כל סוף את התוכן העליון והמרכזי של השלב הזה. התוכן הזה זה החזון של האיחוד.

על השאלה איזה ביטויים יש לשלב זה, **נוימן** בקושי נותן תשובה. על רמה תיאורטית זה מובן שקשה לענות על שאלה זו, וזאת מאחר והביטויים הינם אינדיבידואליים ביותר. עדיין נשאר השאלה איך זה מתבטא בחיים.

אנחנו מצליחים להבין את התוכן העליון והמרכזי של השלב הזה, התוכן הוא החזון של האיחוד, וכמובן החזון של איחוד הניגודים, ז.א., שאדם תופס יותר ויותר שהוא יכול בבת-אחת, בו זמנית לחשוב או אפילו להרגיש שני דברים שהם לגמרי מנוגדים, ואני יכולה לתת דוגמא:

בהירוס גאמוס האדם, הוא עצמו, מתחתן עם האלוהים, עם הקדוש, עם הנומינוזי.

זה עוד לא אומר שהוא יכול לאחד דברים שעוברים לו במוח ושהם לגמרי מנוגדים זה לזה.

דוגמא אחת לחזון של האיחוד - זוהי דוגמא שנותן **הרמן הֶסֶה**, הוא לא קורא לזה כך, כמובן, אף שמתכוון לזה. ברומן האחרון שלו, **Das Glassperlen Spiel** [לא תורגם לעברית].

רומן זה, **'משחק פניני הזכוכית'** הוא אוטופיה, הסיפור מתרחש בשנת 3000 ~ המלחמות כבר עברו מזמן מהעולם, אבל יש עולם והעולם הזה מפותח מאד ומי מנהל

את העולם הזה זה כמובן לא פוליטיקאים, אלא זה אנשי מדע ואנשי פילוסופיה, ואנשי דת. מה שחשוב זה האמונה. האנשים צריכים ללמוד משך שלושים שנה את כל הנושאים שיאפשרו להם, ביום מן הימים, להיות מסוגלים, לנהל את העולם.

בין האנשים האלה יש אחד ושמו יוסף הכט, זה כמובן הרמן הסה בעצמו. ביום מן הימים האיש הזה מרגיש שהאמונה שלו היא מלאת ספקות, הוא לא יכול להאמין מבלי תיכף להרגיש ספקות.

הוא מאד מתאכזב מעצמו וחושב שזו בושה. הוא זוכר שהיה לו מורה דגול לעניינים של האמונה ומחליט שהוא מוכרח ללכת למורה הזה לספר לו שיש לו ספקות, אף שהוא מפחד ומתבייש לספר למורה את זה.

יוסף מתחיל ללכת, הוא הולך ברגל, המורה כבר בפנסיה וגר על הגבעה, וכשהוא הולך הוא חושב כל הזמן "איך אני אגיד למורה שלי שיש לי ספקות ואין לי אמונה טהורה?".

הוא שובר לעצמו את הראש, הוא לא כל כך מוצא איך להגיד, וכשהוא סוף סוף נכנס למורה הוא בלי לחכות אומר לו על המקום: "מורי, אני מאד סובל כי יש לי ספקות, אין לי אמונה טהורה, אני לא יודע מה לעשות".

לפני שהוא יכול להמשיך המורה אמר לו: "ליום הזה חכיתי הרבה זמן".

אצל אדם בוגר מפותח, בעצם אצל האדם המיסטי, האמונה והספק הולכים ביחד. כמו שאנחנו לא יכולים למלא את הריאות שלנו פעם אחת באוויר כמו שעושים עם צמיג ולנסוע על זה כל החיים כך אנו לא יכולים, למלא את לבנו אמונה אחת ולתמיד, אלא כמו שאנחנו צריכים כל הזמן לנשום ולנשוף, וככה אנחנו צריכים כל הזמן גם להאמין ולהטיל ספק, זה הולך ביחד.

דוגמא זו מראה שהאדם שנמצא בשלב השלישי מקבל את החזון של האיחוד. החזון של האיחוד מלא דברים מנוגדים, למשל, זה גם להיות מסוגל לאהוב ולשנוא משהו ולהיות מודע לשני הדברים בו זמנית ולהרגיש אותם גם בו-זמנית וזה מאד מאד קשה.

האינטגרציה אז היא שלמה, אבל היא מלאת פרדוקסים בכל מה שמתרחש בדרגה זאת. בדרגה זאת האדם חי באופן שלם בתוך העולם, אבל גם מחוץ לעולם. הוא חי בשקט אפילו קרוב לדממה אבל באותו הזמן הוא חי בשלמות ובקצב יצירתי. בצד אחד הוא קשור לנומינוזי אבל הוא גם מרגיש טוב מאד, מרגיש ובבית, בתוך עצמו, בארצו,

בתוך החיים הארציים, בתוך השגרה היומיומית. כל זה איחודים של הניגודים. הוא חי בו זמנית בשקט פנימי, בדממה, ובאותו הזמן הוא מדבר. ובשלב השלישי ישנה מודעות על זה, מודעות על החיים עם הניגודים.

אמרנו שהאדם קשור בצד אחד בנומינוזי, אבל הוא מרגיש לא פחות טוב, גם בבית, בתוך עצמו הארצי, בשגרה היומיומית הכוללת כך הרבה דברים חיצוניים. ז.א., שבתוכו חיה גם המילה היוצרת וגם הדממה. המילה היוצרת הכוונה החוצה, המילה היוצרת לגבי קבוצות, לגבי תלמידים, לגבי מה שרוצים, ולגבי עשייה, וגם חיה באותו הזמן הדממה. וזאת אומרת שהוא חי באותו הזמן גם בפלורליות וגם באחדות. ז.א., בו זמנית הוא האגו שלו, והוא באותו הזמן גם על יד הסלף שלו, והוא באותו הזמן גם באמפטיה עם אנשים אחרים שלידו, וכל זה ביחד.

נוימן ממשיך ואומר לנו "האדם הזה הוא בדו-שיח בלתי פוסק עם הסלף. מהסלף הוא מקבל את ההכוונה, והאגו שלו מרגיש את המשמעות של ההכוונה הזאת.

כל זה מוליך את האדם לחיות עם הסלף ביום-יום שלו בסגנון הפרדוקסלי של גם אינטימיות שמתבטאת לעיתים קרובות במונחים ובסימבולים של ידידות ואפילו של משפחתיות בין האגו לבין הסלף, וגם בהרגשה של קדושה של הסלף שמוליך אותו. האינטימיות הזו מהווה קומפנסציה חשובה ביותר לבדידות הגדולה ביותר שמרגיש אותה דווקא האדם המתפתח ביקום.

ככל שאדם מתפתח יותר הוא מרגיש יותר בדידות.

מכיוון ש**נוימן** מאמין בהישארות הנפש הוא קורא גם למיטטיקה של השלב השלישי, **השלב המיסטי לקראת הנצחיות**, או **השלב של המיסטיקה לקראת הישארות הנפש**.

זה השלב שנדמה לנו שמתאים לגיל הגבוה, שלב זה יכול להתחיל בכל גיל, הוא יכול להתחיל בנעורים אפילו. לעתים לא רחוקות התפתחות זו מתחילה בתחילת החלק השני של החיים, כמו שראיתי אצל האנליזנטים בני הגילאים 35-45 שהכרתי. שלב זה יכול להתחיל גם יותר מוקדם אבל אז מדובר על מקרים יותר נדירים.

קצת לפני סוף המסה שלו, **נוימן** אומר לנו שכמו בתוך כל תהליך של אינדיבידואציה תמיד יכולות להיות רגרסיות. אבל גם יכול לקרות שבשלב האחרון של ההתפתחות

המיסטית, לפעמים מגיעים לשיאים שממלאים כל שעה של חיינו, ואז האגו פוגש את הנומינוזי בכל המקומות ובכל הזמנים.

ברשותכם אקרא את הפסקה האחרונה של המסה באנגלית במלים של **נוימן** עצמו.

Thus from its earliest beginnings the human personality is in constant mystical " motion . Reaching inwardly towards the self, and outwardly toward the world in a ever new encounter, forever changing, man, from childhood onward passes to all the stages of transformation mysticism. And just as the beginning of source mysticism extends back into an unknown sphere prior to the emergence of the ego, so does the end of immortality mysticism extend into an unknown realm beyond the extinction of the ego. The inexplicable fact that man's very center is an unknown creative force which lives within him and molds him in ever new forms and transformation, this mystery which accompanies him through out his life, follows him even into death and beyond. So the circle closes and man ends as he began **homo mysticus.**"

ועכשיו משהו שצריך לבוא לפני משנתם של **מרי לואיז פון פרנץ**, **אדינגר ואנטוני סטיבנס**. כמובן שאפשר להגיד שלא כל העולם מגיע באופן כל כך מלא לדרגה השלישית כמו **שנוימן** מתאר אותה, ז.א., במובן של בכל מקום ובכל שעה, ז.א., במובן של גם בפנימיות של האדם, וגם מחוצה לו. אולי אפילו בני-אנוש שמגיעים לזה הם נדירים, אבל בטוח שגם יונג וגם נוימן היו בין אלה.

אבל מצד אחר, מי יודע, אולי יש בינינו, בין כולנו אנשים שאנחנו רואים אותם ברחוב, שעוברים בחיינו, כאלה שהגיעו לדרגה הזאת ושהם בכלל לא יודעים בעצמם במה מדובר. כמובן שהם אף פעם לא היו בתוך אנליזה, הם גם לא יודעים מה זאת אנליזה.

יש אנשים שקבלו את החסד הזה כמו מתנה מן השמיים. הם בד"כ אנשים שאנחנו קוראים להם אנשים פשוטים מאד, למשל איכרים שלא התרחקו מהטבע, ושגם לא

התרחקו מהטבע הפנימי שלהם. אני לא מדברת כמובן על האיכרים של התעשייה החקלאית.

יש גם אנשים משכילים שמקבלים דרגה גבוהה של אינדיבידואציה במתנת חסד, אבל בדרך כלל ככל שאדם הוא משכיל יותר כך עולה לו ביותר סבל להגיע לדרגה גבוהה של אינדיבידואציה, וזאת מכיוון שאנחנו אנשים מורכבים ומלאי קונפליקטים, וקבלנו כל מיני "מתנות", ביניהן אחת ה"ברכות" הגדולות ביותר של החברה שלנו, ושוב במרכאות, ה"השכלה המערבית" שלנו שאנחנו חייבים לה, באופן רציני, כל כך הרבה, אבל שיכולה להפוך להיות קללה כשהיא לא כוללת מספיק ערכים רוחניים. אם אנחנו מספיק מודעים לזה, אחת מבין התשובות הרבות שאנחנו יכולים לתת לעצמנו זה, בין היתר, אנליזה יונגיאנית, שבאמת צריכה ויכולה לעזור לנו להתפתח רוחנית.

פה הייתי צריכה להוסיף שיונג באמת אמר **למרי לואיז פון-פרנץ**, ולא רק לה, אלא הוא גם כתב את זה בגיל די גבוה, שאין לו שום אינטרס לעשות אנליזה של נזירות בשביל להתגבר על בעיות יומיומיות, יש לו אינטרס לעשות את זה רק כשהוא מצליח להפגיש את האדם עם הבורא שלו. יונג חושב שזו המטרה. עכשיו, נשאל איך האנליזה צריכה להיות על מנת לענות לצרכים הרוחניים שלנו.

שלושת היונגיאנים בהם בחרתי על מנת לתת התחלות של תשובה בתחום זה הם: **מרי לואיז פון-פרנץ**, **אדוארד אדינגר**, ו**אנטוני סטיבנס**. בעיני הם מורים מצוינים. אני יודעת שיש גם הרבה מורים מצוינים אחרים, אבל עלי להודות שאני מעדיפה אותם, בעיקר כשאני מוגבלת בזמן.

את ההתחלה הראשונה של התשובה הראשונה שאני רוצה לתת לכם מצאתי בספר של **מרי לואיז פון-פרנץ** "**Archetypal Dimensions of the Soul**". ספר זה הופיע באנגלית רק לאחרונה ולכן אני מתרגמת מגרמנית, וכך היא אומרת בפרק ששמו "אינדיבידואציה ויחסים חברתיים":

"יש דוגמאות היסטוריות ללא גבול שבהם המתח בין הניגודים בין רוח ויצרים נהיה שלילי ביותר, כפי שזה קרה וקורה בתרבות שלנו במשך מאתיים השנה האחרונות. במקרים כאלה הלא מודע מביא סמלים רליגיוזיים חדשים, סמלים שמצליחים לבנות גשר מעל לתהום ואמורים גם להחזיר לאדם את הזיכרון של הטבע המקורי שלו.

ז.א., היכולת להיות באותו הזמן בפנים ובחוץ, ז.א., בתוך הנפש ובתוך העולם, גם להקשיב ליצרים וגם להקשיב לרוח. לעתים קרובות ביותר זה הסמל של **הסלף**, של השלמות הפסיכית, שמאחד מחדש את הניגודים שנקרעו.

אבל ברוב המקרים, האיחוד הזה דורש את התנאי שלו על מנת להתגשם. על התנאי הזה מדברת **פון פרנץ** בפרק שנקרא "**החוויה של הסלף אצל יונג**". בפרק זה היא כותבת:

" מכיוון שהלא-מודע של הפציינט יוצר באופן ספונטאני סמלים רליגיזיים בחלומותיו, ומכיוון שבהם דווקא נמצאת התקווה הגדולה ביותר של הרפוי, התרפויט איננו יכול להרשות לעצמו לעזוב אותם מבלי להתייחס אליהם. ואז, ולא ברצונו, התרפויט מוצא את עצמו עמוק בתוך ויכוח על שאלות רליגיזיות נוקבות ביותר, שאלות שבעבר היו חלקם הבלעדי של הכומר, הרב, או כהן-הדת."

אנחנו יודעים שבעיות רבות שהיו מובאות לרב מובאות כיום לפסיכולוג, ובעיקר לפסיכולוג היונגיאני, מאחר שהמטופל יודע **שיונג** שם את הדגש על האמונה, אבל בלי לשים דגש על שמירת מצוות בשום דת.

בארץ שלנו הבעיה של דת ו/או אמונה היא לא פחות שכיחה מאשר ביתר העולם, אולי אפילו יותר חזקה, ולפעמים היא מופיעה עם כוח כמעט אלים.

בין הפציינטים שלנו יש אתיאיסטים קיצוניים, ויש גם חוזרים בתשובה קיצוניים, וכל הגוונים שבין אלה לאלה. מבין כל אלה מי שנותן לנו את הבעיות הרבות ביותר זה דווקא החוזרים בתשובה. וזה מפני שבימינו, הרבה יותר קל לתת לאתיאיסט אינטליגנטי לראות שיש משהו מעלינו, הרבה יותר קל, מאשר לתת לחוזר בתשובה אינטליגנטי גם הוא, לראות אמת יותר אישית וחד פעמית באמונה מאשר במצוות שמכתיבים לו מבחוץ.

בעיה זו אצל החוזר בתשובה באה מזה שהוא בדרך כלל בא מרעב וצמא גדולים לרוחניות שמהם סבל זמן רב עד שנהיו מודעים לו.

בפעם שעברה דברנו על זה שהחוזרים בתשובה הקיצוניים הם לפעמים היו צמאים ורעבים זמן רב בלי לדעת כל כך, צמאים מאד לערכים רוחניים, וגם צמאים לפולחן שיכול לשרת את הערכים האלה. ולפעמים אפילו מדובר על בן-אדם שהיה יכול להיות מוכן להגשים אינדיבידואציה על רקע מיסטי, אינדיבידואציה שהיא פתוחה וחופשית,

פתוחה לעולם, פתוחה לכל המחשבות שעולות בו, ופתוחה גם לכל הערכים שיכולים להביא לו החלומות שלו, בקיצור, אינדיבידואציה בסגנון של נוימן, למשל.

אבל אותו בן-אדם יכול גם, בחוסר מזל, לפול לידיים של רב פנאטי שלא מבין יותר טוב מאשר האדם שפונה אליו לקראת מה, ולאן דרכו צריכה להוביל אותו. אולי, לו הרב הפנאטי הזה היה מבין את החלומות של עצמו, ואת אלה של החוזר בתשובה שלו, כל מיני דברים היו יכולים להשתנות, אבל אז הרב היה גם מאבד את הפנאטיות שלו.

כל זה היה בקשר לפון-פרנץ ולמה שהיא אומרת על הסמלים הרלגיוזיים שמופיעים בחלומות של הפציינטים, ולתרפויט, כמו שהיא אומרת, אין לו זכות שלא להתייחס אליהם.

אם כך נראה עכשיו מה שאדוארד אדינגר אומר על החלומות בתהליך האינדיבידואציה. אני מצטטת מתוך "The Mysterium Lectures", ע' 219.

If one works regularly on dreams the experience of being the perceived an other consciousness will be more and more applied to the " object of unconscious, itself, because dreams are expressions of the self and derive from a center of knowing outside the ego, in other words , in dreams the ego is the object of an other knowing subject .And therefore serious dream-work will lead inevitably, if carried far enough, to the shake ring realization that one is being seen and looked at ,and is under constant observation by the eye of God. Sooner or later the full realization does dawn. .. and then out of this realization ,out of that reversal of centrality that the experience brings about, out of all this comes the rebirth that Jung speaks of as the formation of a new dominant. And now the demoralized ego undergoes a reconstitution. It emerges with the new attitude, a religious attitude, it has now had an experience of the transpersonal other, and achieves a relationship to that center, that's what gives the ego these celestial ,other center, that's attributes associated with the apotheosis stage of the process of individuation".

[בעברית,.....זה מה שנותן לאגו את התכונות השמימיות האלו]
זוהו כמובן מזכיר לנו שוב את "האדם המיסטי" של נוימן.

ועכשיו הציטוט שאני הולכת להקריא לכם לקוח מספרו המצוין של **אנטוני סטיבנס** -
"**Private Myths Dreams and Dreaming**". **אנטוני סטיבנס** מדבר אלינו שמה
באופן ענייני מאד, וכך הוא אומר:

"Neither our planet nor our species will survive if their preservation
merely a scientific or a political issue. It has to be a religious " remains
issue; both planet and species have to be seen as sacred. Only than will
knowledge be informed with passion and the individual will be driven by
collective energies in quest of a transpersonal wisdom".

דרך אגב, הספר הזה מלמד אותנו באופן מקסים על החלומות ופירושם, חיוני שלכל
אחד יהיה הספר זה.

אני רוצה להביא ציטוט של **אנטוני סטיבנס**, לקוח מתוך ספרו "**The two million**
year old self", שמדבר על הסגנון של הפסיכותרפיה שמחפשת איך להתקרב
לסלף.

לפני זה עלי עוד להגיד ש**סטיבנס** משתמש פה בשני מושגים, האחד **hedonic**,
והשני הוא **agonic**, או **agonistic**; הם פחות או יותר, המושגים המקבילים של עקרון
הארוס, ועקרון הלוגוס. אבל עקרון הלוגוס פה הוא קצת חמור.
והנה הציטוט:

" For Psychotherapy to have a successful outcome it is essential for the
therapeutic relationship to function in the hedonic mode .Therapists that
stress the importance of the negative transference rage, aggression,
jealousy and hostility and which give little place for expression of
affection, nurturance and attachment are in my view simply destructive.
In good therapy the agonistic must be contained within the hedonic
rather than the other way round".

ופה רציתי להסביר שזאת לא אומרת שלא צריכים לדבר על ה'צל', אבל צריכים לדבר על ה'צל' באופן הדוני, ז.א., באהבה, בסימפטיה, להגיד לאדם דברים שלפעמים מאד קשים לשמוע, אבל להגיד אותם כך שמרגישים שיש לך הרבה אמפטיה, סימפטיה אליהם.

" The course of healing proceeds autonomously,

ז.א., שלא צריכים להפריע לתהליך של ההתרפאות

"To succeed, the healer whether psychiatrist, Analyst, psychotherapist , shaman or medicine man must act in such a way as to flow with the healing intention of the self " .

משפט זה הוא מאד חשוב מכיוון שהוא מזכיר לנו את המשפט של יונג ב-

"Psychological Commentary on the secret of the golden flower"

כשהוא אומר:

"The art of letting things happen, action through non-action, letting go of oneself, as taught by **Meister Eckhart**, became for me the key opening the door to the way. We must be able to let things happen in the psyche in order to get to individuation."

בדרך כלל כששומעים את המשפט הזה חושבים על **active imagination** , שהוא הכלי החשוב ביותר על מנת להתקרב ללא-מודע, ועל מנת לגרום לתפקוד הטרנצנדנטי לפעול. וזה בעיקר אחרי שהלא-מודע פעל כבר, למשל, אחרי שהיה כבר חלום.

על A.I. התקיים סמינר עם **רות זליגר** ואיני רוצה לחזור על כך. אבל יש גם מקרים איפה שה- Active Imaginations הוא בלתי אפשרי, או אפילו מסוכן, ופה צריכים לחשוב על טכניקות אחרות על מנת להתקרב ללא-מודע.

קיימים הרבה מאד סגנונות של מדיטציה או של דמיון חצי-מודרך שקצת דומים ל-A.I., קצת כמו חלומות בהקיץ, משהו בין לבין. למשל, יש לי פציינט צעיר, אב לשלושה ילדים, שמאד קרוע בין הצרכים של המשפחה שלו, לבין הצרכים של הקריירה שלו, שהוא לא יכול להרשות לעצמו להזניח אם לא רוצה להפסיד אותה.

אבל לאיש צעיר זה יש גם צורך חזק של התפתחות רוחנית והוא לא יכול לתת לה מספיק זמן. כתוצאה מכך יותר מחודש הוא בלי חלומות, והוא במצב רוח דפרסיבי. יום אחד הצעתי לו שייקח לעצמו, בדמיון כמובן, עמק ירוק ויחליט בעצמו מה שהוא ישים בתוך העמק, אולי כפר, אולי בית, אולי עצים, אולי הר קטן או אפילו רק עשב, או גם בעלי-חיים, או אובייקטים, או אפילו בני-אדם, שהוא צריך גם לבחור לעצמו את צבע השמיים, שיכול כל יום, כמובן, להשתנות אפילו כמה פעמים ביום, שהוא צריך לבחור לעצמו גם פרחים, ואולי גם הריחות שלהם, ושהוא יכול אחרי שהוא מאכלס ומסדר את כל זה, להשאיר את זה לתמיד, או יכול מפעם לפעם לשנות, למשל לשנות את מזג האוויר ואת כל התוכן של העמק הירוק.

אבל רק בדבר אחד עליו להיות תמיד עקבי - זה שהוא יבלה לפחות חמש דקות ביום בתוך העמק הירוק הזה. אני לא ארצה לדעת מה יש בעמק שלו, לא מה שמתרחש שם, אם הוא ישן שם, מטייל שם, או אם סתם נושם אויר צח, כל זה העניין שלו. הוא אמר לי - 'אני קונה'.

אחרי שבועיים של שהויות של חמש דקות ביום בעמק שלו הוא חלם חלום שאספר לכם עוד מעט. אבל העיקר שהוא חוזר לשם חמש דקות ביום, וזה המקום הסודי שלו שאף אחד לא מכיר אותו, ולפעמים קורים שמה אפילו דברים בלתי צפויים.

זה אחד האופנים שאפשר לעודד את האנשים להפעיל את **התפקוד הטרנצנדנטי** שלהם. מכיון שהגענו **לפונקציה הטרנצנדנטית** הייתי רוצה להגיד לכם כמה מלים על הפרק שנקרא "**על הפונקציה הטרנצנדנטית**" בכרך 8.

אנחנו יודעים **שהפונקציה הטרנצנדנטית** היא אחד התיפקודים הכי חשובים של **האנליזה היונגיאנית**. אנחנו יודעים שהיא עוזרת לנו לבנות גשר בין הלא-מודע למודע, ואנחנו גם יודעים שכשהגשר הזה נבנה, ואנחנו יכולים לעמוד עליו זאת אומרת שאנחנו נמצאים בדרך שמובילה להגשמה של הסלף, כלומר, על הדרך של האינדיבידואציה.

בפרק על הפונקציה הטרנצנדנטית לא תמצאו אף פעם אחת את המילה **סלף**, או את המילה **אינדיבידואציה**. זה דבר שגיליתי רק עכשיו כאשר התכוננתי לסמינריון.

הדבר מפתיע, איך זה יכול להיות? התשובה לכך היא שהפרק הזה נכתב ב-1916, יונג שם אותו במגירה, המאמר נמצא רק כעבור ארבעים ושניים שנה על ידי סטודנטים של "מכון יונג" ב-1957/8, ואז המאמר יצא לאור פעם ראשונה.

במבוא למסה הזאת [ע' 67] אומר לנו יונג:-

"After forty two years the problem has lost nothing of his topicality, though its presentation is still in need of extensive improvement, as anyone can see who knows the material. The essay may be therefore stand, with all its imperfections, as an historical document".

אולי אתם זוכרים שבשנת 1916 יונג כתב את ה-"שבע דרשות למתים" איפה שהוא מדבר פעם אחת על הפרינקיפיום אינדוידואציוניס. המושג של הסלף הוא בעצם 'בהריון' אתו. הוא חזה אותו, הוא הרגיש אותו, הוא חווה אותו, אבל הוא עוד לא העיז לדבר עליו בפומבי, כלומר לכתוב עליו, מכיוון שהרגיש שהזמן עוד לא היה בשל ושלא היו מבינים אותו לו היה כותב על זה.

זה מה שהוא אומר לנו גם בע' 90, #191 של המסה על "הפונקציה הטרנצנדנטית".

"I must content myself here with a description of the outward forms and possibilities of the transcendent function. Another task of greater importance would be the description of its *contents*. There is already a mass of material on this subject, but not all the difficulties in the way of exposition have yet been overcome.

A number of preparatory studies are still needed before the conceptual foundation is laid which would enable us to give a clear and intelligible account of the contents of the transcendent function! have unfortunately had the experience that the scientific public are not everywhere in a position to follow a purely psychological argument, since they either take it too personally or are bedeviled by philosophical or intellectual prejudices. This renders any meaningful appreciation of the psychological factors quite impossible. If people take it personally their

judgment is always subjective, and they declare everything to be impossible which seems not to apply in their case or which they prefer not to acknowledge. They are quite incapable of realizing that what is valid for them may not be valid at all for another person with a different psychology."

הפיסיקה ששמענו עכשיו מכינה אותנו לחיי המגירה של דוקומנט היסטורי וחשוב זה. זה מזכיר לי משפט **שפרופסור לייבוביץ'** מאד אהב לצטט כשלמדנו אצלו: " לכל איש מדע יש לו מאהבת והיא נקראת האינטואיציה שלו, ואף על פי שהוא לא מסוגל בכלל לחיות בלעדיה, הוא מתבייש להופיע אתה בפומבי".

עכשיו, אם אנחנו עושים צעד גדול קדימה, צעד של שבעים ושש שנים, מהזמן שיונג ב-1916 כותב את הפרק על הפונקציה הטרנצנדנטית אנחנו מגיעים לשנת 1992, כשהקונגרס הבינלאומי של האגודה הבינלאומית לפסיכולוגיה אנליטית נערך בשיקגו. דיוני קונגרס זה יצאו בכרך בן 540 עמוד ונקרא:

"The transcendent function - Individual and collective aspects."

מרשים הדבר לראות כמה תבשילים שונים נעשו עם הפונקציה הטרנצנדנטית. בסופו של דבר אין זה מפתיע מפני שהפונקציה הטרנצנדנטית היא מצרך בסיסי חשוב ביותר במחשבה היונגיאנית.

דוגמא אחת יכולה לספק אותנו, דוגמא שאני מוצאת בכרך 14, יצירתו הגדולה האחרונה של **יונג**. כאן ב-787# הוא אומר בדיוק מה שהוא לא העיז לומר ב-1916.

"That the world inside and outside ourselves rests on a transcendental background is as certain as is our own existence."

בפילוסופיה נקרא **"טרנצנדנטי"** זה מה שקיים מעבר לכל; ז.א., המימד שהוא מעבר לזמן, מעבר למרחב, וכמובן גם מעבר לשכל האנושי.

"הטרנצנדנטי", לעומת זה, זה מה שעובר דרך הכול על מנת ללכת לקראת הטרנצנדנטי.

מכאן אנו מבינים מדוע **יונג** קרא לתיפקוד עליו דברנו "התיפקוד הטרנצנדנטי". זה מכיוון שהוא מוליך אותנו אל **הסלף** שהוא חלק של "המימד הטרנצנדנטי" שהוא בתוכנו

"The world inside and outside ourselves."

הסלף הוא גם חלק של הלא-מודע הקולקטיבי, שמה הוא מתחיל, כי גם הוא טרנצנדנטי, לכן הפונקציה הטרנצנדנטית צריכה להשתדל לקרב את המודע ללא-מודע על מנת שהמודע יוכל לחוות את הסלף ולהתקרב אליו ובאופן הזה לשרת את האינדיבידואציה.

יונג לא כתב הרבה מאד על הפונקציה הטרנצנדנטית, הוא מצטט אותה לעתים קרובות באיזכור קצר. הכרך שבו מוצאים את הרפרנסים השכיחים ביותר לפונקציה הטרנצנדנטית ולאופי הטרנצנדנטי של הלא-מודע הקולקטיבי, ושל הלא-מודע זה בכרך 12 'פסיכולוגיה ואלכימיה'.

ב"מכתבים", כרך 1, ע' 267, **יונג** עונה לזרין ששואל אותו אם אפשר להשתמש בפונקציה הטרנצנדנטית בתור מתודה, שיטה. **יונג** ענה:

"The transcendent function is only usable in part as a method, the other part always remains an involuntary experience."

כשמדובר על חוויה בלתי רצונית מדובר על חלומות, התגלויות, חזיונות, על Active Imagination כשהיא מצליחה טוב, כלומר כשהיא מצליחה להפעיל את הלא-מודע או אפילו בתרגול העמק הרוק' שנתתי לפציינט שלא היה מסוגל לעשות A.I., וכפי שהוא אמר "תרגיל בו קורים לפעמים דברים".

אני רוצה לסיים את הסמינר בזה שאספר לכם שני חלומות, שכפי שנראה לי, מתייחסים בו זמנית גם לתיפקוד הטרנצנדנטי, וגם להליכה בדרך האינדיבידואציה.

החלום הראשון: הוא של גבר בן 45 .

בחלום הוא הולך בדרך קשה על שביל קשה לאורך תהום שנמצאת בצד ימין שלו. בצד שמאלי שלו הוא רואה עצי פרי בפריחה [החלום נחלם באמצע חורף גשום]. בצדו השני של התהום הוא רואה עצי פרי, אבל הוא לא יודע איזה, שנושאים פרות רבים.

הוא יודע שהוא צריך ללכת ולהגיע לצד השני, אבל איך לחצות את התהום ל הוא יודע שיש גשר, אבל נכון גם שלגשר הזה יש רק קשת אחת, ז.א., שהגשר מגיע בקושי עד שלישי התהום. מה לעשות?

הוא יודע שאם הוא מתחיל ללכת על הגשר הוא יצטרך כשיגיע לקצה שלו, או לתת קפיצה לתוך התהום, או לחזור אחורה. אבל איך שלא יהיה הוא יודע שעליו לחצות את התהום. אז הוא מתחיל ללכת, וכשהוא מגיע כמעט עד לקצה הגשר פתאום נבנה הגשר לנגד עיניו, הגשר מתארך והחולם יכול לעשות עוד כמה צעדים.

כל פעם כשהוא עושה עוד צעד הגשר שוב מתארך מחדש.

עם החוויה המרשימה הזו הוא מתעורר.

החלום השני: החולמת היא אישה צעירה מאד, כבת 23 .

האישה חולמת שבתחילת האנליזה שלה, ז.א., ששה חודשים לפני חלום זה, אני בקשתי ממנה לנגן בחליל, פעם אחת בצד שמאל עם החליל של צד שמאל, ופעם אחת בצד ימין, עם החליל של צד ימין.

בחלום היא שואלת את עצמה אם ביום מן הימים היא תהיה מסוגלת לנגן על שני החלילים בו זמנית, כמו המנגנים בחליל בתמונות מסוימות בתקופת הרנסנס.

אבל היא עונה לעצמה שאין הרבה סיכויים מכיוון שהיא לא יודעת בכלל לנגן בחליל, אף פעם לא היה לה חליל, ואף פעם לא למדה. אבל היא חושבת שהיא צריכה בכל זאת לנסות. והנה היא מחללת על החליל שלה בקלות ובתענוג, והיא רואה שמבלי שהיא אי פעם למדה היא יודעת לנגן על החליל.

~~~~~.n.l.u